

PANYELLA I FERRERES, Ramon (2013): *Francesc Pelai Briz: entre la literatura i l'activisme patriòtic*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 544 p. (Textos i Estudis de Cultura Catalana)

Que Francesc Pelai Briz i les seves múltiples iniciatives culturals havien tingut un paper de primer ordre en el desenvolupament del moviment literari català de la segona meitat del segle XIX era un fet ben reconegut, que no es corresponia, però, amb l'atenció i els estudis que s'havien dedicat al personatge. Ara, l'esforç de Ramon Panyella ha permès que el nostre coneixement sobre Briz hagi fet un enorme pas endavant i, alhora, se'ns hagi ampliat també la visió sobre un moment cultural de tanta importància com va ser l'època que seguí a la posada en marxa dels Jocs Florals de Barcelona. A partir del treball desenvolupat per a la tesi doctoral que dedicà a Briz, Panyella ja havia dat a conèixer uns aclaridors articles sobre el personatge («Aproximació a la trajectòria cultural de Francesc Pelai Briz», «L'escriptor catalanista de la Renaixença. Francesc P. Briz, el model més pur»); finalment, el 2013 aparegué el llibre que ara ressenyem, un extens volum (més de cinc-centes pàgines) que recull, adaptada i necessàriament retallada, la tesi, de títol pràcticament igual, llegida el 2008.

A partir de l'explícit títol del llibre, que emmarca el personatge entre dues dedicacions en principi complementàries, Panyella dedica una primera part a la literatura («La creació literària: l'escriptor») i una segona al Briz agitador catalanista i cultural («La militància patriòtica: l'activista cultural»), d'una llargada semblant (entorn de les dues-centes pàgines cadascuna), seguides per una tercera molt més breu en què analitza els últims anys de l'escriptor i el ressò de la seva obra («Darrers temps, mort i fama pòstuma»). El volum incorpora també uns interessants apèndixs, dels quals parlarem una mica més endavant. Tanmateix, cal dir que la divisió entre les dues primeres parts no és tan explícita com poden deixar suposar els seus títols perquè la idea que sustenta el llibre de Panyella és que, si deixem de banda els seus primers inicis literaris, tota l'extensa i diversificada activitat de Briz com a escriptor va tenir un objectiu determinat, que fou sempre la funció patriòtica; així, les seves són sempre empreses “literariopatriòtiques” —qualificatiu que es repeteix una i altra vegada al llarg del llibre— i, de fet, el que diferenciaria les tasques que donen lloc a sengles apartats del llibre és, en essència, que siguin obra exclusivament pròpia, de creació personal —és a dir, creació literària, del gènere que sigui—, o bé obra d'editor, ja sigui de publicacions periòdiques, de literatura popular o de clàssics de la literatura catalana.

És especialment interessant el seguiment que fa Panyella de les primeres passes del Briz escriptor —esperonat per l'antologia de *Los trovadors nous* i la posada en marxa dels Jocs Florals de Barcelona, i sota el patrocini de Víctor Balaguer— perquè, a més de detenir-se amb detall en cada una de les seves obres, ens ofereix un bon cabal d'informació treta de tota mena de fonts, molt especialment a partir de minuciosos buidatges de la premsa del moment, que li han permès, per exemple, analitzar l'extensa col·laboració poètica en català a la publicació setmanal *El Monitor de la Primera Enseñanza* o, ja com a prosista castellà, a la *Revista de Barcelona*. És també molt aclaridor el repàs a la seva tasca de traductor d'autors europeus, així com la detallada descripció de la seva inicial creació poètica catalana: dels projectes no conclusos (la col·lecció *Ensomnis del cor*) o irrealitzats (el llarg poema sobre Jonàs, del qual se'ns reproduïx l'esborrany del projecte en un dels apèndixs) als que sí que pogueren veure la llum: el recull *Lo brot d'achs* (1866) i *Les set balades* (1867), on es palesa el mestratge i la influència de Manuel Milà, i ben especialment *La masia dels amors* (1866), fruit directe de l'impacte del *Mireio* de Mistral. Precisament un llarg i documentat capítol analitza les relacions de Briz amb la literatura provençal, iniciades arran d'aquesta traducció. És, des del nostre punt de vista, un apartat especialment interessant. En primer lloc, per la constatació de la real i molt primerenca dedicació i afecció de Briz per aquesta literatura i els seus autors, però també perquè ens serveix per reafirmar el gran ressò que l'obra major de Mistral causà en el conjunt dels autors catalans en un moment que es demostraria crucial, el de l'inici dels Jocs Florals de Barcelona. I això ens porta directament a un tercer punt que cal tenir en compte: *Mireio* obria, certament, noves perspectives formals, obria un nou model poètic per als autors catalans, però també l'èxit que aconseguia l'obra a París, emparada per Lamartine i la seva idea que en francès ja s'havia fet tot i que, per tant, el que calia era renovar la literatura francesa des de les llengües perifèri-

ques, devia ser un atractiu ben potent per als escriptors catalans. La cosa prendria una nova volada, i prendria, encara més important, un nou sentit, només uns pocs anys més tard amb l'empenta decisiva dels Jocs, però hem de tenir en compte també que escriure poesia en català al llarg dels cinquanta podia ser molt bé per als pocs autors que s'hi dedicaven una nova manera de fer literatura espanyola, un nou camí per fer-s'hi un forat. I l'èxit de Mistral els confirmava la viabilitat d'una empresa paral·lela. Ja en un altre ordre de coses, l'anàlisi de les relacions de Briz amb els felibres occitans així com tota la qüestió de la creació de l'Acadèmia del felibritge el 1876 i les tensions que això generà entre els autors catalans ens ofereixen un munt d'informació nova, tret en gran part de la correspondència de Briz, però també d'Albert de Quintana, amb els intel·lectuals occitans. La polèmica, a partir de tota aquesta nova informació ens posa de manifest un aspecte que a vegades deixem de banda, "el fet de caràcter", de personalitat, els sentiments personals que abocaven en aquestes empreses (que nosaltres analitzem només com a fets culturals) les persones implicades. I tot l'embolic que s'organitzà entorn d'aquesta acadèmia ens ajuda també a veure les manipulacions d'uns i a altres per fer valer el seu protagonisme en entrar els setanta, prova evident que el "moviment" i la renaixença eren ja un realitat amb cos. De fet, només una mica més tard començaran a aparèixer les "històries" d'aquest moviment, amb un tret de sortida com pot ser la *Breve reseña del actual renacimiento de la lengua y literaturas catalanas...* de Joaquim Rubió i Ors (1877).

En estudiar l'obra narrativa, teatral i per a infants de Briz, Panyella, ja ho hem dit abans, parteix de la tesi que tota aquesta tasca va ser concebuda amb la finalitat primordial de proporcionar a la renaixent literatura catalana mostres d'aquells gèneres dels quals estava mancada, i no empena per la inicial voluntat literària, voluntat de fer-se un lloc a la societat com a literat. Com a la resta del volum, la descripció detallada de cada un dels llibres ens aporta nova informació susceptible de ser utilitzada, però potser hi trobaríem a faltar una major reflexió i anàlisi sobre els aspectes més estrictament literaris o sobre la possible influència de les lectures romàntiques franceses i castellanques que havia fet Briz (recordem que aquest fou un apassionat d'Espronceda i que encara el 1862 publicà un recull de traduccions al català dels seus poemes). Els últims capítols d'aquesta primera part del volum estan dedicats a la creació poètica de Briz a partir dels anys setanta; detallats i minuciosos en la descripció de les obres, mostra també un interès especial a resseguir-ne la seva recepció crítica, encara que no s'incideix en allò que aportava, o no, aquesta producció poètica de Briz al panorama literari del moment, quan l'augment del nombre d'autors i de publicacions poètiques havia augmentat d'una forma ben considerable. En aquest sentit, com que cada empresa del biografat és vista pràcticament només com a "contribució patriòtica" tampoc no és objecte d'atenció la possible evolució, o no evolució, de la seva poesia al llarg dels més de vint anys estudiats.

A la segona part del llibre es ressegueix amb detall l'activisme cultural pròpiament dit de Briz, és a dir, les seves tasques d'editor, enteses també directament com a "militància patriòtica". Com no podia ser menys, la part del lleó se l'emporta l'estudi de les publicacions periòdiques que posà en marxa: l'inicial *Calendari Català* (1865-1882) i, sobretot, *Lo Gay Saber* en les seves dues etapes, tan diferents entre si (1868-1869 i 1878-1883). Panyella enfoca el seu estudi tenint en compte múltiples aspectes, que van dels més externs, com la gènesi de cada una d'elles o el grau de difusió aconseguit —que ens aporta molta nova informació—, als més interns (i també més coneguts per als que hem hagut de treballar-hi en les nostres recerques): estructura i seccions més destacades, col·laboradors que hi intervingueren i, molt especialment, les propostes culturals i la seva ideologia catalanista.

La visió, però, s'amplia als altres aspectes d'aquest activisme de Briz, com poden ser l'edició de textos medievals (Ausias March, el 1864, Jaume Roig el 1865, l'antologia *Lo Llibre dels poetas*, 1867 i el manuscrit del *Jardinet de orats* el 1868) i, molt especialment, la seva divulgació de la literatura popular catalana. Així, la col·lecció de *Les cançons de la terra* (cinc volums apareguts entre 1866 i 1877) és analitzada amb tot detall, tant com a projecte i influències com a descripció del contingut cançonístic, a més de la recepció de què fou objecte; hi trobem també estudiada la sèrie d'*Endevinalles populars catalanes* (1882), així com la seva promoció de la recerca folklorica, especialment a través dels germans Maspons.

Si bé en estudiar *Lo Gay Saber* ja s'havia dedicat tot un ampli apartat als Jocs Florals de Barcelona com a institució considerada "motor" de la renaixença literària, i encara abans havíem pogut resseguir també la molt activa participació de Briz com a concursant (41 poemes presentats de 1861 a 1869) en el certamen, el que és l'anàlisi de l'actuació personal de Briz en l'organisme se centra en la conflictiva etapa dels anys 1873-1875, és a dir, el moment més àlgid de les dissensions ortogràfiques i de les topades d'una part de literats del Principat amb una altra part dels literats mallorquins. Va ser aquest, ja ho sabem, un moment especialment tens en què ideologia, política, gramàtica i personalismes contribuïren a agitar molt l'ambient literari català i, concretament, l'organisme dels Jocs. Com a dada concreta, cal recordar que Briz tingué un paper destacat, si no capdavanter, en l'oposició a la proposta de trasllat a Palma del certamen de 1873 i en les maniobres per aconseguir anular les reformes dels estatuts promogudes per Marià Aguiló el 1874 per més que diversos dels canvis que s'hi introduïen poguessin coincidir amb algunes de les mateixes idees de Briz sobre el certamen: pensem, per exemple, en la idea, compartida, de potenciar-hi la participació d'aquells autors que ja comptaven amb el mestratge en gai saber.

Tanca aquesta segona part un resum del pensament catalanista de Briz, el qual, d'altra banda, ja s'havia anat dibuixant clarament a través del detallat estudi de la seva actuació i tasques concretes: la llengua com a principal signe identificador i la consciència de la unitat lingüística de les terres catalanes, així com la progressiva consciència de la dimensió política del catalanisme literari i la reivindicació del dret a la llibertat de la nació catalana enfront de l'hegemonia castellana. Pocs anys abans de la seva prematura mort i malgrat el seu conservadorisme catòlic i la seva filiació monàrquica, Briz s'identificarà amb els principis en l'obra d'Almirall *Lo Catalanisme*, sobre la qual publicarà, amb aquest afany divulgatiu que l'havia impulsat sempre, el comentari-resum *Quatre paraules sobre'l llibre de D. V. Almirall «Lo Catalanisme»*, de 1886.

Finalment, el tercer bloc del llibre és el dedicat als últims anys de l'autor i a la seva valoració pòstuma, immediata i a inicis del segle xx. Amb l'agreujament d'aquesta misteriosa malaltia nerviosa que l'afectà tota la vida, reclòs a casa seva i amb les condicions físiques molt minvades, Briz tingué un final amarg, allunyat de qualsevol acte públic i allunyat del món intel·lectual i del món catalanista, acompanyat només pel fidel Antoni Careta. Deixant al marge el factor personal —no per accessori, sinó per la dificultat de saber-ne més— ens trobem que també Briz, en entrar a la dècada dels vuitanta, davant del fet que se sent cada vegada més al marge de la dinàmica catalanista, més oblidat i poc valorats els seus esforços dels anys anteriors, es veu amb la necessitat de donar la seva visió dels inicis del moviment literari català: és la sèrie de memòries, *Llibre de ma vida*, publicada només en part a *La Il·lustració Catalana*. Aquesta voluntat de donar la personal visió dels fets, de deixar constància de la pròpia feina, no és, ja ho sabem, exclusiva del nostre autor. Com tampoc ho és el fet de sentir-se poc valorat o, fins i tot, marginat. Quasi podem dir que és una constant en molts dels intel·lectuals de les primeres fornades, cada un de manera diferent i, certament, amb condicionants també ben diferents (Bofarull i Aguiló, per exemple, però també Balaguer i Rubió, encara que aquest aconseguí, amb l'ajut del seu fill Antoni Rubió i Lluch, entrar encara en vida a la glòria renaixentista; i Milà era un cas diferent, per més que el mateix Briz també el considerés víctima d'un injust oblit). El tema ens portaria massa lluny, però sí que és cert que el cas de Briz és especialment destacat, donada precisament la intensa tasca d'agitador que havia portat a terme. En paraules de Panyella, «tot i que ho va intentar per mitjà sobretot de les publicacions i dels contactes personals amb els escriptors que rebia a casa seva, Briz mai no va aconseguir de consolidar un nucli estable, fidel i ampli de seguidors o deixebles directes». A cavall, per edat, entre la primera generació dels Jocs i la gent, per entendre'ns, de La Jove Catalunya, reunides les dues a les seves publicacions, no fou realment mai un mestre. En aquest sentit, són molt significatius els articles i actes diversos que se li dedicaren després de la seva mort i que Panyella recull altra volta amb detall, amb les molt interessants visions, per posar-ne uns exemples, de Joan Sardà o de Joaquim Riera i Bertran.

Una referència a la sèrie d'apèndixs que tanquen el llibre. Hi trobem l'extensa bibliografia de l'autor, publicada en volum (obra original, traduccions, reculls, etc.) o dispersa, i aquí la llarguíssima llista de col·laboracions a la premsa periòdica. Un segon apartat, summament interessant, és el de la seva participació als Jocs Florals de Barcelona, no només amb els seus premis, sinó també amb una re-

lació d'aquells enviats que no aconseguiren premi. Finalment, una mostra representativa de documents diversos (correspondència, poesia no recollida en volum o bé inèdita, o unes molt interessants bases per al projecte d'una Societat Bibliogràfica).

Diu Panyella al final de les seves conclusions: «Briz no va renunciar mai (altrament dit: va perseguir sempre) un objectiu d'ordre personal: ser reconegut i valorat per la societat literària de la Renaixença tot just com a poeta i escriptor. Reconeixement literari, doncs, i no només patriòtic, és el que també esperava dels seus coetanis, i que no li concediren, sembla, en la mesura que ell hauria desitjat». Ara, com dèiem al començament, Francesc Pelai Briz té ja l'estudi que mereixia el personatge i que mereixien les tasques que va portar a terme, les literàries i les d'activista. I aquest estudi, ho dèiem també, alhora que illumina la seva figura ens obre noves vies de coneixement i d'investigació del nostre moviment literari, cultural i polític del segle XIX. Perquè, com diu la dita, la mar quan més té més brama, i en endinsar-nos a fons en un tema, automàticament se'ns n'obren d'altres que hi estan relacionats i que reclamen la nostra atenció. La lectura d'aquesta monografia és, en aquest sentit, ben estimulante. Això, al costat del que és el fonament del llibre, el gran cabal d'informació contrastada i l'anàlisi i interpretació rigorosa, fan que l'obra de Panyella sigui tot un pas endavant en els nostres estudis renaixentistes. No cal dir que esperem amb candeletes noves aportacions de l'autor.

Margalida TOMÀS
Societat Verdaguer

PÉREZ BARCALA, Gerardo (2013): *A tradución do Liber de medicina equorum de Giordano Rufo*. A Coruña: Fundación Barrié de la Maza, 712 p.

Addentrarsi nello studio rigoroso di un testo di mascalcia medievale non è mai un'impresa da poco, dal momento che ai consueti problemi di natura ecdotica si aggiunge anche la necessità, per lo studioso, di approssimarsi ad altre discipline scientifiche che di solito non fanno parte della formazione di un filologo. Risulta dunque fondamentale avviare, come affermato giustamente dallo stesso Pérez Barcala, una «colaboración interdisciplinar» (p. 10) con altri esperti di veterinaria, di botanica e di farmacologia affinché questo rapporto sinergico produca un'edizione valida che possa fornire un aiuto nella progressione degli studi ippiatrici, campo ancora marginalmente indagato dai filologi romanzi.

Il plauso si fa poi superiore, visto che ad essere posta sotto analisi è la traduzione gallega, conservata da un manoscritto del primo quarto del secolo XV, del *De medicina equorum* di Giordano Ruffo, autore capostipite della tradizione ippiatrica medievale ma ancora oggi, nonostante la sua importanza, poco studiato.

L'edizione di questo testo (tra l'altro, come lamenta Pérez Barcala, ignorato da tutti i repertori che riportano le traduzioni di Giordano Ruffo nelle lingue romanze) risulta dunque particolarmente interessante per svariati motivi: *in primis* poiché consente di far progredire le conoscenze sul suddetto *De medicina equorum* anche nella sua versione originale latina (e forse, in qualche caso, di risolvere alcuni passaggi rimasti oscuri); in secondo luogo, rivolgendosi all'orizzonte romanzo, l'interesse, oltre che per le modalità di traduzione del testo, risiede nella ricchezza lessicale che il testimone tramanda, sia per quanto riguarda il lessico tecnico, sia come importante testimonianza della lingua gallega più comune, che raramente ha avuto la fortuna di rimanere fissata per iscritto.

Tale testo era già stato oggetto di precedenti indagini e edizioni non del tutto soddisfacenti: il primo studio è stato ad opera di Juan Domínguez Fontela¹ nel 1938-40, fino ad arrivare alla recente edizione di

1. Juan Domínguez Fontela, «Tratado de Albeitaria por Jordan Rubio, de Calabria», *Boletín de la Comisión de Monumentos de Orense*, XI, núm. 238, pp. 302-309; núm. 239, pp. 345-352; núm. 240, pp. 395-402; núm. 241, pp. 451-458; núm. 242, pp. 495-502; núm. 243, pp. 543-550; Id., «Tratado de Albeitaria por Jordan Rubio, de Calabria», *Boletín de la Comisión de Monumentos de Orense*, XII, núm. 244, pp. 13-20; núm. 245, pp. 93-100; núm. 246, pp. 109-115;